

MIXER

Piše: Piter Troh

NASLEDNICI I NEŽELJENA NASLEĐA

Kosovski identiteti između socijalizma i nacionalizma

Otrežnujuće je čitati *Izvore totalitarizma* Hane Arent ovih dana. Knjiga opisuje logiku iza uspostavljanja i funkcionisanja totalitarnih režima u nacističkoj Nemačkoj i Sovjetskom savezu i pokaže da ta logika nije marginalni fenomen izvan glavnih tokova naše društvene istorije, nego sastavni deo modernog društva kao takvog. Stoga, elementi te logike i danas karakterišu način na koji gledamo na svet. Jedan od tih elemenata je sklonost modernog čoveka da prihvati utehu koju nudi interna kohezija društvene strukture i njeni narativi, iako je ta struktura zasnovana na klimavim pretpostavkama i iako ostvarivanje tog logičnog narativa zahteva neracionalne, čak samoponištavajuće mere i dovodi, gledano sa strane, do upadljivo simplističkih, grotesknih i čak lažnih situacija.

Kad gledamo na prošlost, skloni smo da prihvatomo uspostavljene, logične narative, a retko preispitujemo odnos tih narativa sa istorijskim materijalom oko nas i njegov selektivni značaj za budućnost. Čovek sklapa legende o prošlosti da bi u beskrajnom lancu događaja našao jednostavnu logiku svesnih dela koja nose sa sobom ključ za budućnost. Mi sravnjujemo prošlost, tako da bismo mogli da snosimo odgovornost za dela koja nismo počinili i za posledice koje nismo predviđeli, a za koje će nas istorija držati odgovornim, kao nesmotreni naslednici delovanja drugih ljudi. Na taj način, prošlost postaje naša (Hannah Arendt, *The Rise of Totalitarianism*, 1976 [1948], str. 270).

PARALELNE FANTAZMAGORIJE DUGOG TRAJANJA

Sudeći po stepenu jednostavnosti legendi o prošlosti Kosova, ima tu dosta elemenata za koje čovek ne bi želeo da snosi odgovornost. Po dolasku na Kosovo pre dve godine, odmah sam primetio koliko je prošlost prisutna u današnjem kosovskom društvu. Za razliku od moje rodne Belgije, gde istorija nije toliko relevantna u čestim političkim prepirkama o državnom uređenju, čitava politička diskusija na Kosovu je koncipirana kao samo još jedan korak u dugom, istorijskom nasleđu. Dolazeći iz Beograda, gde je Vidovdan važan na retoričkom nivou, iznenadilo me je koliko je Vidovdan realan, socijalno i politički značajan događaj na Kosovu. Ove godine, u Mitrovici je otvoren novi spomenik Caru Lazaru na Vidovdan. Ovaj spomenik i istorijska legenda na koju se on odnosi treba da odrazi suštinu politike srpske zajednice na Kosovu. Kosovski Albanci grupišu se

iza narodnih heroja iz perioda albanskog nacionalnog preporoda. Premeštanje kostiju narodnog heroja Ise Boljetinija u rodno mesto Boljetin na severu Kosova jezgro vito izražava dugoročnu politiku albanske kosovske zajednice.

Jednostavno rečeno – i sam podležem sklonosti modernog čoveka da racionalizuje i time simplificuje svet oko sebe – postoje dve legende o kosovskoj prošlosti. Jedna u srpskom ključu, druga u albanskom. Ova dva dominantna istorijska narativa o Kosovu razvijaju se u tesnoj vezi, iako se međusobno potiru. Oba su usredređena na nerazdvojnu vezu između sopstvene zajednice i zemlje, a onda i na borbe u kojima se zajednica na neki paranoijski način izvlači iz teške situacije da bi još jednom potvrdila trajnu vezu sa Kosovom. U oba slučaja, senka jednog većnog protivnika definiše nit istorijskih događaja sve do savremenosti. Iako je protivnik sveprisutan, on se retko detaljnije opisuje, već ostaje u svojoj jednostrano negativnoj ulozi i često se čak i ne spominje eksplicitno. Srpski i albanski narativi o Kosovu čine dijalog u kom sagovornik nikad ne dobija aktivno mesto. Krajnji rezultat su dve legende u kojima se nepogrešivo oseća izakulisno prisustvo nekog protivnika koji definije celi istorijski razvoj, ali bez obzira na tu moć, ispostavlja se da je neprijatelj bedna, pasivna, jednolična i negativna pojava za koju nema mesta u istinskom istorijskom razvoju Kosova.

Selekcija i interpretacija istorijskih događaja zavisi od njihovih potencijala i upotrebnih vrednosti, korisnosti za budućnost Kosova, koja je ili albanska ili srpska, a retko kad nešto drugo (bilo multinacionalna, bilo ne-nacionalna). Ako je taj pogled na budućnost prilično ograničen i nerealan s obzirom na trenutnu situaciju i okolnosti (što ne znači da ne može da bude logičan ili utešan), ni pripadajući pogled na prošlost nije bolji. Gledajući sa strane, obe istorijske legende su upadljivo i čak uvredljivo po-

MIXER

Piter Troh: Naslednici i neželjena nasleđa

antiCEMENT

Saša Ćirić: Šta je kosovski mit

ARMATURA

Haris Imamović: Progon anacionalnih Aleksandar Pavlović: Veliki manipulator

VREME SMRTI I RAZONODE

Jelena Andelovska: Rosenheim

Što se tiče moderne istorije Kosova, period od pedesetih do sredine sedamdesetih godina dvadesetog veka crna je rupa i u srpskom i u albanskom narativu. Za razliku od ostalih jugoslovenskih krajeva, gde pod uticajem Jugonostalgije i međunarodnog fokusa na *Golden Sixties*, nagli razvoj jugoslovenskog društva ka blagostanju i konzumerizmu dobija sve više pažnje i čak donekle daje protivtežu negativnoj slici jugoslovenske države kao protivnacionalne i, dakle, proklete, za Kosovo se period između Drugog svetskog rata i početka kosovske krize početkom osamdesetih nikad ne trittira kao samostalni istorijski period. Taj period je završavanje drugog svetskog rata ili uvod u kruž Jugoslavije i rat devedestih, i samo kao takav je relevantan za budućnost.

Putniku po Kosovu ovo zapažanje je tim više upadljivo, kada vidi da je socijalistički modernistički projekat ostavio vidan trag – ožiljak ako želite – na fizičkom pejzažu Kosova. Prazne i iznurenje zgrade fabrika na periferiji svakog kosovskog grada i stambena naselja okolo su tmurni svedoci modernizacijskog projekta koji su jugoslovenski socijalisti na Kosovu započeli praktično od nule. Iako se raspadaju, ove razvaline i dalje odišu nečim od progresivističnog daha i verovanja u bolju budućnost. One iz prošlosti gledaju u budućnost koja je još uvek ispred nas savremeničaka. U tom smislu, one se naglo suprotstavljaju neoliberalnoj arhitekturi koja je zauzela centre tih istih gradova. Te zgrade su funkcionalne, ali im fali budućnost. One su deo privremene sadašnjosti gde svako zauzima to što može za koliko traje i bez ometajuće obazrivosti na budućnost.

Foto: Beton
Venečia 2016.

MITROVICA – BIVŠI GRAD BUDUĆNOSTI

Sveprisunost prošlosti u kosovskom pejzažu se odražava i u spomenicima. Kosovo je puno socijalističkih spomenika – iako je vrlo teško doći do njih – a još je punije savremenih spomenika slavnim ličnostima iz akutelnih albanskih ili srpskih legendi – spomenika borcima OVK-a ili srpskim srednjovekovnim herojima. Ovi drugi su jednostavniji i naratивni, njihov značaj je jasan svima i ne dopušta lični doprinos. Ali spomenici jednom Bilu Klintonu ili Caru Lazaru ispadaju bedni, bledi i privremeni pored Bogdanovićevog spomenika Rudarima palim u NOB-u iznad Mitrovice, a njihova figurativnost i jednoznačnost ubija svaku maštu i ne dozvoljava raznovrsnost u pogledu na prošlost i na budućnost.

jednostavljene i netačne, s obzirom na to da ignoriraju dinamične interakcije dva glavna nacionalna igrača u Kosovu i relevantnost drugih faktora osim nacionalnog identiteta. U ne-dijalogu srpskog i albanskog istorijskog narativa o Kosovu, kao i inače, najzanimljiviji su oni trenuci i teme koji se očvidno ignoriraju. To su ona dela za koja čovek neće da snosi odgovornost, čije posledice krije i koja nemaju vrednost kao ključ za budućnost.

Nisam apologet jugoslovenskog socijalizma. On je često ignorisao one pojave u socijalnom i privatnom životu ljudi koje su poricale ideološke pretpostavke na kojima je društvo konstruisano, kao i dogadaje u prošlosti za koje nije htio da snosi odgovornost i koji nisu odgovarali ideološkom pogledu na budućnost. Ali me zanima kako objasniti upadljivo odsustvo ovog perioda u srpskoj i albanskoj legendi o Kosovu, kada je ovo doba bilo od presudne važnosti za današnje kosovsko društvo i kad nam se njegovi tragovi nalaze ispred očiju, zahtevajući interpretacije i obrazloženja.

Da bismo odgovorili na to pitanje, predlažem da malo detaljnije pogledamo slučaj Mitrovica. Mitrovica je bila tipična osmanska varoš od 30-ih godina prošlog veka, kada razvoj rudnika Trepče dovodi do urbanizacije grada po zapadno-industrialističkom uzoru. U Mitrovici dolaze ne samo radnici, razvijaju se fenomeni moderne urbane kulture poput bioskopsa, fudbalskih klubova, itd. Posle drugog svetskog rata, socijalisti su nastavili razvitak rudnika i grada po utopiskom uzoru socijalističkog grada, poput Magnitogorska u Sovjetskom Savezu ili Dimitrovgrada u Bugarskoj. Dobar primer te utopije i njene sudbine posle raspada Jugoslavije pruža naselje Prvi Tunel, izgrađeno kao primeran rudarsko-stambeni kompleks i smešteno malo van centra Mitrovica a bliže rudniku. Prvi Tunel je bio tipičan primer planiranog naselja sa identičnim zgradama i stanovima i posebnim prostorima za društveni život. Danas Prvi Tunel izgleda iscrpljeno i potpuno zanemarno, ali iza iznurenih fasada ima nečeg urednog, što fali haotičnom centru severne i južne Mitrovice. Opet, nisam apologet koncepta planiranog grada. Džejms Skot sa pravom kaže da modernistički model planiranog, urednog i pravilnog grada ubija kreativno ljudsko društvo sa ciljem da potčini njegove žitelje (James Scott, *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*, 1998). Međutim, to što su žitelji nastavili da usvajaju i prihvataju Prvi Tunel i nakon raspada socijalističkog državnog uređenja ukazuje na dugoročne vrednosti samog koncepta.

U toku tih četrdesetak godina između 1930. i 1970., Mitrovica se naglo razvila. Rudarski kompleks je zaposlio 20.000 ljudi, a grad je doziveo veliki skok u broju stanovnika. Ekonomskom migracijom iz okolnih selja, ostanak Kosova i Jugoslavije, stanovništvo Mitrovice je poraslo od 10.103 u 1931. do 17.195 u 1953. godini i na kraju dostiglo 42.160, 1971. godine. Etnička struktura stanovništva dosta se promenila: 1931. u gradu je živelo oko 4.000 Srba, 2.000 Albanačaca i 3.000 Turaka; 1971. 10.500 Srba, 24.500 Albanačaca i manji broj Crnogoraca, Muslimana i Roma.

Po internoj logici današnjih legendi o Kosovu, sada bi trebalo da pronađu nacionalno motivisan razlog za promenu etničke strukture grada. Ključne reči bi bile asimilacija, majorizacija, preuzimanje, itd. Međutim, ta promena nije pokazateli politike (ili odozgo od političkih vlasti ili odozdo, kao spontana narodna politika) usmerene ka promeni etničke slike grada, nego socijalne i ekonomске privlačnosti rastućeg grada za pojedince. Naravno, nacionalni identitet je bio važan element individualnih identiteta u kontekstu modernizacije i industrializacije grada i uspostavljanja socijalističkog društvenog modela. Današnje iskušto pokazuje da etničitet pruža snažnu kategoriju za identifikaciju, pogotovo u periodu transformacije. Ali, u okviru ideološkog i političkog projekta izgradnje novog socijalističkog društva i brze transformacije grada, ljudi nisu bili obavezani nacionalnim identitetom, nego su se pre svega trudili da izgrade bolji život. Nosiли su sa sobom posebna sećanja na pre-socijalistička vremena u gradu ili u ruralnim sredinama, i koristili su nacionalne, regionalne, lokalne i religiozne kolektivne kategorije da definisu sebe i drugog u okviru tih makro-dešavanja, ali to im nije odredio ukupan socijalni život.

*

Ovo ne znači da nije bilo nacionalnih granica niti da je harmonija bila potpuna, već da nacionalni ili etnički identitet nije bio spriputan a još manje da je on određen privatni i socijalni život ljudi. On je jedan od kategorija koje čovek koristi da bi se definisao u društvu koje se naglo menjala, ni manje ni više od toga. U tom smislu, rani socijalizam se ne poklapa sa dominantnim srpsko-albanskim legendama o Kosovu, gde interna logika zahteva da nacionalni identitet bude glavni i sveprisutni podsticaj javnih i privatnih delovanja svih običnih ljudi. Ne kaže da nacionalni identitet nije bio značajan ljudima u ranom socijalizmu, ali je taj značaj devoj u nekim realnijim i ograničenijim merama nego što to aktuelne legende prikazuju. Relativizacija nacionalnog identiteta i ograničenje njegovih moći nad ljudima očigledno nisu dobrodošli stvarocima današnjih kosovskih legendi ■

Tekst je nastao u okviru projekta „Engaging Reflexivity. Reflecting Engagement“ koj je KPZ Beton kao partner realizuje sa Institutom za filozofiju i društvenu teoriju, uz podršku Regional Research Promotion program (RRPP) Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).

anti CEMENT

Piše: Saša Čirić

ŠTA JE KOSOVSKI MIT

Ivan Čolović: *Smrt na Kosovu polju*
(Biblioteka XX vek, 2016)

Posle niza knjiga ogleda i članaka na koje nas je ovaj delatni autor navikao, dobili smo jednu obimnu i koherentnu studiju posvećenu tzv. kosovskom mitu. Zapravo, dobili smo istorijski presek konstituisanja narativa o Kosovoj bitci, onoj iz 1389. godine, narativa koji je oblikovan u za našu kulturu impozantnom kontinuitetu crvenih (hagiografskih) tekstova, turskih i vizantijskih hronika, istorijskih dokumenta iz Dubrovačkog i drugih arhiva, epске i rođdoljubive poezije, novinskih članaka, dramskih tekstova, putopisa, Meštrovićevih skulptura, sve do savremenih naučnih studija i prigodnih političkih govora prilikom obeležavanja Kosovske bitke, posebno onih jubilarnih, 1889., 1939. ili 1989. godine. Čolović navodi reči Stojana Novakovića da „svako vreme ima svoj oblik kosovske priče“. Kao da je taj citat imao ulogu metodološkog orientira knjige, pa se autor potudio da analizira od kojih se elementi sastojeo taj oblik i čemu je imao da posluži u svom vremenu. Jednako važno, dobili smo uzbudljivo štivo koje sa nepodeljenim zanimanjem mogu citati etnolozi, politikolozi, istoričari književnosti, kao i svi koji zanima kako se oblikovala i razvijala politika sećanja na Kosovsku bitku u poslednjih 627 godina.

Tekst koji sledi nije uobičajen prikaz Čolovićeve knjige, već jedno, ovom knjigom indukovano, razmišljanje o tome šta je kosovski mit.

MIT I TRADICIJA MITA

Ivan Čolović u knjizi *Smrt na Kosovu polju* pravi razliku između kosovske tradicije, „shvaćene kao skup verovanja, predstava i priča o Kosovskoj bitci“ i kosovskog mita, ciji nastanak Čolović prepoznaje u 19. veku. Nije svaka priča o Kosovoj bitci mit, „samo neke imaju odlike mita kao specifičnog jezika, namenjenog formulisaniju i prenošenju poruka koje treba da važe kao neupitne i traže, ako ne da se u njih veruje, ono svakako da se ne dovode u pitanje, da se poštuju onako kako se poštuju svetinje“. Na drugom mestu Čolović piše da je kosovski mit „shvaćen kao sakralizovana priča o Kosovskom boju formirana u XIX veku u okviru nacionalističkog diskursa, odnosno nacionalizma kao političke religije, a prethodne verzije naracije o Kosovu i njihove političke i ideološke funkcije posmatrana kao predistoriju kosovskog mita“.

Dakle, za Čolovića je diskurs kosovskog mita moguć samo u okviru nacionalističkog diskursa i to od 19. veka navamovo, nezavisno od toga u kom tipu tekstova se taj diskurs javlja. Kosovski narativi nastali do 19. veka mogu imati „politiku i ideološku funkciju“, ali po Čoloviću ne mogu predstavljati mit, za razliku od narativa nastalih u 19. veku koji su neposredno izloženi radioaktivnom dejstvu nacionalizma kao „političke religije“.

Ako se vratimo primjeru najstarijeg spisa o Kosovoj bitci, u tekstu patrijarha Danila III *Slov povalhnom Kreazu Lazaru*, Čolović podseća na osnovnu funkciju ovog kulturnog spisa, koji je nastao „za potrebe uspostavljanja kulta u bici poginulog kneza Lazara, potrebi velikaškog jedinstva i ličnoj žrtvi kojom postaje svetac. Miloš Obilić je u kosovskom mitu vezivan za čin atentata na tuđeg okupacionog vladara, za oslobodilačku borbu sa Osmanlijama i za tzv. istragu poturica, kao pokusaj verskog podviga i žrtve na bojnom polju; promišlje se poštovanje „viteškog kodeksa i vazalskih obaveza“; veliča se žrtva vladara za otečestvo; teološki se objasnjava uzrok vazalskog odnosa knežnje Milice prema Bajazitu; izriče povaha njenog kasnijem vladarskom uspehu. Ipak, funkcija ovog spisa i političke poruke koje sadrži, ne razlikuju ga suštinski od strukture kosovskog mita u 19. veku i kasnije.

Strogo gledano, u kosovskom narativu možemo razlikovati naučno-istraživačke tekstove i tekstove koji oblikuju značenje i poruke svojih tekstova u skladu sa određenim kontekstualnim ciljevima. Da li su ti ciljevi deo nacionalističkog ili crvenog ideološkog diskursa, suštinski ne menja stvari i sve njih je logičnije nazvati mitovima ili mitskim pričama. Dakle, jednostavno podela bila bi na diskurse koji traže istinu i na one koji predočavaju istorijske dogadaje u skladu sa svojim posebnim interesom.

FUNKCIJE MITA

Čolović navodi stav istoričara Sime Čirkovića, koji tvrdi da danas o Kosovskom boju „znamo manje od naših prethodnika od pre 150 godina, ali ono što znamo provereno je i neuporedivo pouzdanije“. A to što znamo svodi se na to da znamo kada se

ARMATURA

Piše: Haris Imamović

PROGON ANACIONALNIH

Juni je mjesec u svijetu, i cvate dud, ospu se kiše i minu, tren prode odjednom, odasvud, u visinu, uzlijeca ljubav i prepun je polena zrak, u polenu patnja mužjaka vri, a urednik „državotvornog sedmčinika“ Stav Filip Mursel Begović i urednik „magazina za pravednije obrazovanje“ Školegijum Nenad Veličković ušli su u polemiku.

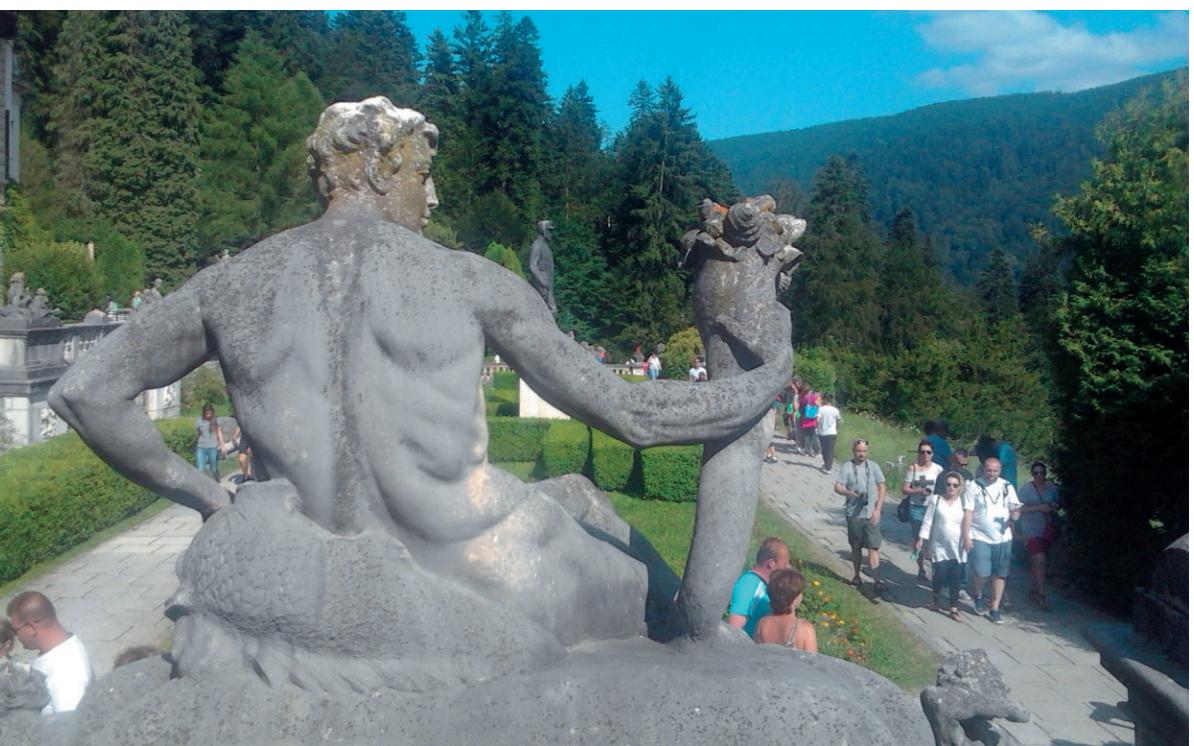
Suština sporu je u sljedećem: Veličković smatra da je najveći problem obrazovanja u BiH što većina daka uči na jednom od tri nacionalna programa (bošnjački, hrvatski, srpski), umjesto na četvrtom, anacionalnim; Begović pak smatra da je problem što je jednom dijelu daka (bošnjačkoj djeci u RS-u) uskrcao dio tog prava da uči na nacionalnom programu: Ministarstvo obrazovanja RS-a ne dopušta nastavnicima da im u dakički knjižicama stoji bosanski jezik, već naređuje da im se upisuje „jezik bošnjačkog naroda“.

ZAMJENA TEZA

Iako je Veličkovićeva kritika usmjerena na veći dio obrazovnog sistema, u kojem se provodi nastava po nacionalnim programima – pa tako bošnjačka djeca u Sarajevu uče po bosanskom, srpska u Banjaluci uče po srpskom, a hrvatska u Mostaru po hrvatskom – Begović je važniji sekundarni smjer njegove kritike: ako daci ne trebaju učiti po nacionalnim programima, onda se taj imperativ ne odnosi samo na dake, koji imaju priliku da uče na nacionalnim programima, već i na one, koji nemaju tu priliku u potpunosti (npr. djeca iz Konjević-Pola).

To je tačno, ali Begović pogrešno akcentira tu tezu: Veličković naime ne tvrdi da samo djeca iz Konjević-Pola ne trebaju učiti na nacionalnom programu, već sva djeca u BiH. Također, kada kaže da je urednik Školegijuma „produžen ruku srpskog šovinizma“, Begović previđa ogromne razlike između Veličković i Ministarstva obrazovanja RS: dok Veličković smatra da djeca (ni bošnjačka, ni srpska, ni hrvatska) ne trebaju učiti na nacionalnim programima, Ministarstvo ima čvrst stav da djeca, posebno ona srpska, trebaju učiti na „svom“ nacionalnom programu. Dakle, dok Veličković nastupa iz univerzalne pozicije, koja „ugrožava“ partikularne pozicije, Ministarstvo nastupa iz jedne partikularne pozicije, koja ugrožava (institucionalno diskriminira) drugu partikularnu poziciju.

* Teorijski gledano, kosovski mit se može konzumirati parcijalno, i to u onom bezopasnjem delu. Nije neizbežno da izbor nebeskog carstva implicira verski konflikt, motiv kosovskih osvetnika ili homogen etnički identitet. Razlog zašto Čolović odbacuje kosovski mit leži u tome što ne preispituje već kanonizujući kosovski narativ, zato što zahteva ponavljanje žrtvenih postupaka, odnosno zato što poseduje društveni status „neporecive, neupitne, istinite, u stvari svete priče“. Kosovski mit je bio inspiracija oslobodilačko-odbrambenih, koliko i osvajačkih i osvetničkih politika, ali nikad ne podstrek demokratskih političkih praksi i multikulturalizma ■

na – identificira kao Srbina, čime je potonji iz čoška političke manjine zguran u čošak političko-etičke manjine, odnosno dvostrukre manjine. Ali da bi osigurao moralnu nadmoć, Begović je napravio i treći korak, paže Veličkovića („Srbina“) poistovjetio sa političko-etičkom većinom u RS-u, cijeli politički predstavnici diskriminiraju Bošnjake, manjinsku s kojom se Begović političko-etički identificira.

Jednostavno, Veličković je za Begovića „srpski profesor koji je rodio djece iz Konjević-Pola nazvao ‘neobrazovanim nacionalistima‘, a Školegijum je „u RS-u izraz produžene ruke srpskog šovinizma“. Ironično je, da je i sam F. M. Begović ustvrdio – u svom prvom tekstu – da to nije istina, kada je kazao da Školegijumovom pravopisom priručniku, u školsku Republiku Srpsku primjetno (mu) nema traga, kao ni u kantonima sa hrvatskom većinom“. Kako je onda Školegijum produžena ruka srpskog šovinizma, i kako negativno utječe na status bošnjačke djecu u RS-u, aki njegov jezik priručnik – kako Begović tvrdi – nije prisutan u tamošnjem školstvu?

Veličković kao politička manjina nema nikakav utjecaj na Vladu RS-a, niti bi se Vlada RS-a složila s njime da umjesto tri nacionalna programa (među njima i srpskog) treba uvesti četvrti, anacionalni program.

Dalje, svi značajniji politički subjekti u Federaciji, počev od vladajuće koalicije (SDA-SBB-HDZ), preko opozicije (SDP, DF, NS, SZBiH) stope na stanovištu da u knjižicama bošnjačke djecu u RS-u treba pisati bosanski jezik, a ne „jezik bošnjačkog naroda“. U političkom smislu, Veličkovićevu zalaganju za četvrti program je idealističke prirede i nemi nikakav utjecaj na status djece u Konjević-Poli, neće i ne može ukinuti neki nacionalni program u RS-u, pa čak ni u Federaciji: sve dok postoji jedan od njih, postojiće i druga dva, a još dugo vremena će postojati jedan od njih.

SARAJEVSKA JAVNOST DALEKO JE OD LIBERALNE

Kada F. M. Begović, nastupajući sa stanovišta dominantne politike u FBiH i Sarajevu, na opisani način određuje Veličkovića-Školegijum kao „produženu ruku srpskog šovinizma“, to nije samo netaćno, već neodgovorno i zlonamjerno.

To se vidjelo, kad se militantna manjina, koja pripada političko-etičkoj većini u Sarajevu, na društvenim mrežama okomila na „Srbina“, „etničku“ Veličkoviću. Na kraju se čak desilo da su urednika Školegijuma verbalno napali u tramvaju. Svejedno što Veličković decenijama kritikuje srpski nacionalizam, svejedno što je ostao u Sarajevu za vrijeme i nakon rata, bio urednik Arname BiH, on je u osuđenju Begovićevog čitaoca – a zbog stilsko-argumentacijske strukture teksta u Stavu – postao četnički, koji radi da Dodika i protiv bošnjačke djecu u Konjević-Poli.

To što je „samo“ nekoliko desetina ili stotina verbalno napalo Veličkovića na društvenim mrežama, ili što ga je „samo“ jedan uživo verbalno napao, nije nikakav argument za uljepšavanje situacije. Jer, nikađa, je i ne kreće 200-300 ljudi na pojedinca, manjinsku ili manjinsku grupu: uvijek manjina i napada manjinu. Militantna manjina, koja pripada političko-etičkoj ili nekoj drugoj većini, i napada manjinu, političku, etničku ili neku drugu.

Značajan dio javnosti stao je u Veličkoviću odbranu (Federalna TV, Slobodna Bosna, Žurnal, Promet), iako je i niz javnih ličnosti, što je svakako doprinjelo smrivanju situacije.

Zbog efemernosti obrazovnih politika za koje se zalaže Školegijum, polemika Begović – Veličković nije iznjedrija jasne zaključke, ali je bila dobar simptom određene radikalizacije političke atmosfere u Sarajevu. Tome je glavni uzrok povratak na vlast Strančićevih demokratskih akcija (na izborima 2014.), odnosno njena dvo-godišnja vladavina. Iako je SDA bila i u prethodnoj vlasti, ipak je od 2010. do 2014. glavnu riječ vodio SDP, koji također nije uspostavio liberalno carstvo na zemlji, ali nacionalistička militantna manjina, koja je tada znala da „njihovi“ nisu glavni u vlasti, nije bila tako spremna da se aktivira, kao što sada jeste.

Sada se čini da je dovoljan samo jedan mig iz javnosti, od strane neodgovornih novinara kakav je F. M. Begović, pa da „zaštitnici bošnjačkih interesa“ u Saraj

nije, da li bi on Muharem Bazduš, koji nosi tursko ime, mogao u Beogradu, u novinama za koje piše (*Vreme, Politika, Blic*, itd.) ili na *RTS-u*, slobodno reći, naprimjer, da se u Srebrenici desio genocid? Zapravo, da li bi to čak mogao uraditi, i da uzme srpsko ime i pređe na pravoslavlje, a da ne izgubi masmedijski tretman koji ima? Čini mi se da Beograd ima razumijevanja za „Turke“, kao što Sarajevo ima za „Vlahe“, samo ako su poslušni i govore u skladu sa čaršijom.

Piše: Aleksandar Pavlović

VELIKI MANIPULATOR

Izložba „Necenzurisane laži: manipulacija pojmom cenzure u Srbiji 2014-2016“ umalo da uspe da predstavi naprednjake kao nešto više od stranke mediokriteta, nadridkota i smutljivaca. Sa estetske strane, kičmu izložbe predstavljaju vizuelno efektni panoi koji sadrže komplikacije antirežimskih tekstova, izjava i tvitova, postavljenih na beloj pozadini koja asocira na noseće stubove ili karijatide. Ovi panoi se protežu od vrha prostorije, nastavljaju se i po podu i tu završavaju urolani, ukazujući time na *beskrajnost* niza anti-naprednjačkih laži. Da se stalo na tome, mogli bismo zaključiti da taj *bezbroj* raznoraznih neatribuiranih poruka i isečaka sugerise postojanje jednog, u fukoovskom smislu, bezličnog, anonimnog kritičkog i antirezimskog diskursa, čemu doprinosi i opis izložbe na srpskom i, za naprednjake iznenađujuće dobrom, engleskom jeziku. Da se stalo na tome, velim, ova je izložba mogla nagovestiti i, kakvu-takvu, savremenu naprednjačku estetiku. Ali, nije. Pored rečenih panoa date su, krupnim slovima na crnoj pozadini, kao *epitafi*, antirezimske

izjave Vesne Rakić Vodinelić, Snježane Milivojević, Saše Jankovića, Dunje Mijatović i drugih; uklesane zlatnim slovima na crnoj ploči, potpisane imenom i prezimenom i smeštene u mermerni Progresov prostor, one podsećaju na nadgrobne ploče na kojima još samo treba dopisati godinu rođenja i (što skorije) smrti.

To atribuiranje, navođenje imena ljudi, njihovih fotografija, poruka sa tviter naloga, stvara kod posmatrača uznenirujući utisak da je ovde u suštini u pitanju javna prozivka, malo uglađenja crne liste, žigosanje kritički nastrojenih novinara i javnih ličnosti.

Takov postupak je, pre svega, patološki. Demokratski izabrana vlast, koja ima stabilnu većinu u parlamentu i korektne odnose sa međunarodnom zajednicom, nema nijedan razuman razlog za, a sve razloge protiv, postavljanja jedne ovakve izložbe. Ovako, vidimo vladajuću stranku koja već godinama obećava rešavanje akutnih ekonomskih i političkih problema u zemlji, a za to vreme troši značajne resurse na minuciozno katalogovanje neistomišljenika i njihovih izjava. Naime, kako je precizno navedeno u opisu, izložbu čini „uži izbor od 2523 primera koje smo izdvjili od pregledanih 6732 negativnih medijskih priloga“. Kada neko istraživanje obuhvata ovako impozantnu građu, obično se navodi koljom je metodologijom ona obrađena; recimo, uz korišćenje medijske baze Ebart, uz pretragu ključnih reči poput: cenzura, režim, Vučić, laži, i sl. Ovde takvog podatka nema, pa se stiče utisak da je čitava ta građa prikupljana „peške“. Drugim rečima, dotična Informativna služba esenes godinama predano i pedantno sakuplja, sortira, datira i imenuje sve antirezimske napise u svim štampanim i elektroniskim medijima, uključujući tu i tviter naloge. Izabraću da verujem u to da Informativni tim, *ipak*, predstavlja ekipu koja je sve ovo pregledala povodom izložbe, a ne nekakvu stranaku NSA ili UDBU koja slaže dosjewe o neprijateljima režima. U svakom slučaju, „Necenzurisane laži“ nepočudnima šalje jasnu poruku da „OZNA sve dozna“ i da „neko to od gore vidi sve“.

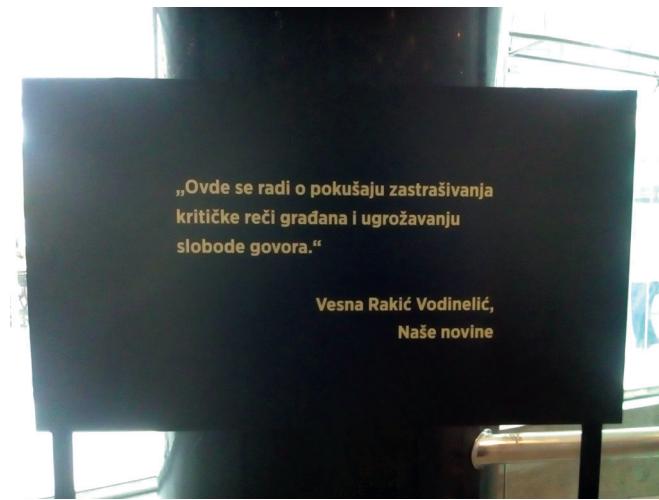
Zatim, ovakvo imenovanje ljudi je i po svemu sudeći protivzakonito. Citiranje nečije izjave je, doduše, legalno, ali navođenje nečijih

skim političko-ideološkim bontonom. Tako je Muharem dobar za Beograd, ako 11. jula ne piše o Srebrenici, već o lubenicama i fudbalu. Suština je u tome da bi Nenad imao jednake probleme i u Beogradu i u Zagrebu, da radi i živi tam, imao jednake probleme kakve ima u Sarajevu, dok ih Filip Mursel Begović, takve, nije imao ni u Zagrebu (kao urednik „Behara“), ni u Sarajevu, kao što ih Muharem Bazduš nije imao, niti može imati, bilo u Sarajevu bilo u Beogradu ■

reči bez dozvole u negativnom kontekstu i na način koji ugrožava ili može ugroziti njegovu ili njenu čast i ugled je potencijalno kažnivo. Igor Brakus i karikaturisti Koraks i Petrić već su najavili tužbu naprednjacima zbog povrede autorskih i srodnih prava, a moguće je da će im se u tome još neko pridružiti. Napokon, čini mi se da čitava izložba počiva na jednog logičkoj gresci ili podvali. *Stricto sensu*, to što su razni ljudi izjavili kako u Srbiji cenzure *ima*, nije samo po sebi dokaz da nje *nema*, već jedino da je u Srbiji moguće reći da cenzure *ima*. A to, gospodo, nije isto. Izložba koja bi zaista pokazala kako je Srbija medijski slobodna zemlja sastojala bi se, primera radi, od pozitivnih izjava i izveštaja evropskih i svetskih zvaničnika o stanju medija u Srbiji, od navođenja medija koji su za naprednjačkog vaka uspešno oslobođeni i finansijski stali na noge, od broja novouvedenih slobodnih i kritički nastrojenih emisija i listova poslednjih godina, od afera i skanda-

la koje su mediji razotkrili a tužilaštvo uspešno rešilo i tako dalje. Umesto toga, imamo stvarnost u kojoj je urušen B92, prodat Studio B, stavljen na brnjica RTS-u a sve više i RTV-u, proterana Olja Bećković a Kesić sve duže na „službenom putu“; i, kao surogat te i takve stvarnosti, izložbu koja citira dotične koji upozoravaju na cenzuru u Srbiji. Pa, bogami, biće da imaju dobre razloge za takve tvrdnje. Prema tome, ako izložba „Necenzurisane laži“ nešto predstavlja, to nije svedočanstvo o slobodi medija, već o auto-

ritarnoj prirodi režima u Srbiji koji svaku kritičku opasku vidi kao opasnost i udar na vlast. Tako se među citiranim primerima našlo i mnoštvo benignih opaski kao što je izjava jednog akademika da će „Srbiju upropasti lažne diplome i doktorati“. Ako ovo uzmemo kao kriterijum za uključivanje u izložbu,ispada da laži i manipulaciju predstavlja svaka izjava da ne živimo u najboljem od svih svetova i da u Srbiji nije sve savršeno. Zar je uopšte potrebno ponavljati da put bez kritičke misli i slobode medija ne vodi u razvijenu demokratiju nego u totalitarizam, u koncentrisanje vlasti u rukama jednog čoveka umesto u institucijama, u zaglavljanje naroda nasuprot

Piše: Jelena Andelovska

ROSENHEIM

Rajner i ja
bili smo
i u tom vozu.

Noćna vožnja.
Trebalo je kupiti karte.
Stanica, žbun ljudi.
Dolazim iz Nigerije.
Avganistan.
Pakistan.
Idem u Francusku.
Zašto niko nije iz Izraela?
Zato što govorim francuski.
Ja sam frizer.
Moja mačka je ostala negde u ruševinama.
Blago tebi.
Nisam mogla da povedem svog psa.

Jesi li religiozna?

Ne verujem u boga.

Ja sam paleontolog.

Ne razumem.

Jesi li muslimanka?

Ne verujem u boga.

Ko ti daje hleb?

Sama sebi.

U šta onda veruješ?

U ovog ovde Rajnera.

Evo ti dvesta evra.

Kupi nam karte.

Nema karata za taj voz.

Neće da nam prodaju karte.

Kako podmuklo.

Lome nam noge.

Seku krila.

Fuckers.

Srećno.

Rukovanja.

Osmesi.

Vesela deca.

Šaljivi ljudi.

Ponosne starice.

Posle celog života,

u još jedan ceo.

Početak je težak.

Nije baš ljubavna gurka.

Nije baš majčina ruka.

Noć se spustila. Rajner u mom krilu. Divlje posmatra. Nikad nije izgledao tako divlje. Ulična svetla poseku mrak, da vidimo lica. Ko se koga plaši? Ko se koga više plaši?

Dečak spava i plače.

Rajner i ja ga mazimo.

Tata ga uzima u ruke.

Mirno je.

Naporno je.

Požudne oči mladića.

Polomljena leđa starca.

Mama drži bebu u rukama.

Noć se završila.

Kao tiha predstava.

Ulazi policija.

Do you have a passport?

No.

Kršite zakon o strancima.

No.

Izađite iz voza.

No.

Kršite zakon o strancima.

No.

Podite sa nama.

Dobro jutro.

Dijalog se ponavlja.

U vozu koji kasni

ostaju samo

patrljci noći

beli evropljani

crna mačka i ja ■

razvijanja njegove kritičke svesti i snažnog i efikasnog javnog mnjenja, itd. Ova je izložba, dakle, izašla iz Šešeljevog i Miloševićevog šinjela, iz duha devedesetih i progona novinara kanonizovanih u Zakonu o informisanju iz 1998. godine, iz glave onih koji novinare i kritički orijentisane intelektualce doživljavaju kao neprijatelje, remitački faktor i petokolonaše, koji ih javno prozivaju i ponižavaju. To je izložba jednog režima koji ogoljavljem svoje moći i radi-kalizovanjem svoje vlasti samo podstiče nove oblike otpora ■